

мация о состоянии и развитии рынка играет решающую роль в становлении современной экономической науки.

Ключевые слова: сельскохозяйственные рынки, овощная продукция, трансформация, государственное регулирование.

УДК 338.43.01/.02

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ОСНОВА АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

І. Дроздяк, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Вивчення досвіду трансформацій в більшості країн Центральної та Східної Європи показало, що формування ефективніших господарських систем – процес поступовий, органічно пов'язаний з відповідним нарощуванням реального капіталу й інвестицій в структурне та якісне оновлення приватизованих об'єктів. Однією з основних помилок у цих країнах була думка про те, що аграрна реформа полягає, головним чином, у простому розподілі та наданні землі. На жаль, ця помилка повторена і в Україні – створення власника землі не перетворилось автоматично на створення господаря на ній. У результаті рівень аграрної економіки й стан сільських територій в країні вкрай незадовільні, хоча сільське господарство та переробка його продукції як сировини дають основну частину експортних надходжень. Це свідчить лише про набагато гірший стан справ в інших галузях національної економіки і про недостатню обґрунтованість її державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи стан і тенденції розвитку аграрного сектору економіки в ринкових умовах, вчені-економісти завжди наголошували на необхідності докорінних змін у державному регулюванні виробничого процесу і водночас послабленні державного втручання у виробничо-господарські функції сільськогосподарських підприємств. Окреслене коло проблем ґрунтовно висвітлене у працях П. Саблука, П. Гайдуцького, І. Кириленка, М. Малика, В. Мессель-Веселяка, В. Андрійчука, Г. Черевка та ін. Ми поділяємо думку науковців, які вважають, що державна економічна політика є основою державного регулювання економіки [3]. Державне регулювання аграрної сфери економіки становить собою процес впливу на її розвиток доповненням стимулів ринкового механізму і створенням за рахунок цього можливості суб'єктам господарювання здійснювати прибуткову діяльність, поліпшувати свої конкурентні позиції [1, с. 119]. Однак нинішня ситуація в аграрному секторі, яка опосередковується ринками різних видів продукції, вимагає нових підходів з боку державних структур до вирішення проблеми забезпечення населення продуктами харчування згідно з науково обґрунтованими нормами. Залишаються невирішеними питання врегулювання взаємо- вигідних відносин як у самій сфері АПК, так і між нею та галузями народного господарства країни, які причетні до розвитку аграрного сектору, що також вимагає

відповідного державного регулювання і тим самим формує широке поле для подальших наукових досліджень.

Постановка завдання. Ми ставили завдання визначити основні характерні риси існуючої на сьогодні системи державного регулювання розвитку аграрної сфери економіки України та окреслити основні напрями його удосконалення як одного з найважливіших структурних елементів державної аграрної політики.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан АПК України є незадовільним, оскільки не забезпечує навіть мінімального рівня раціонального харчування і загалом продовольчої безпеки, а отже, й економічної незалежності країни [4, с. 10]. Основна причина – ігнорування об'єктивних економічних законів розвитку суспільства і господарства, практична відсутність наукового обґрунтування формування нових господарських структур в аграрній сфері економіки і цілісного бачення розвитку як аграрної економіки, так і села загалом [6, с. 49]. Якщо порівнювати нинішній стан сільськогосподарського виробництва із базовим 1990 р. – найбільш сприятливим за колишньої системи господарювання та загального соціально-політичного укладу, – слід мати на увазі, що в ті часи добра третина бюджету держави була спрямовувана саме у сільське господарство. Рівень рентабельності молока становив 32,5 %, м'яса – 20,2 %, а без дотацій виробництво було б збитковим (відповідно -8,1 % та -8,8 %). За наявності загальнодержавного механізму центрального планування держава пропонувала такі ціни та заохочувальні надбавки, за яких переважна більшість господарств на селі мала достатній рівень доходів і для ведення розширеного виробництва, і для вирішення соціально-побутових питань.

Безперечно, в сучасних ринкових умовах господарювання, особливо на селі, держава вже не повернеться до величезних обсягів тотального держзамовлення, не виділятимуться й такі значні кошти у вигляді субсидій, дотацій, «списання боргів» тощо. Водночас частка бюджетних коштів, виділених на підтримку сільського господарства останніми роками, є мізерною і недостатньою для того, щоб хоча б якимось чином впливати на розвиток аграрної сфери економіки країни та її сільських територій.

Об'єктивна необхідність існування державного регулювання ринковою економікою зумовлена двома групами чинників. По-перше, ринок як саморегулюючий економічний механізм позбавлений елементів соціальної справедливості – в умовах «чистого» ринку ідеальний варіант конкуренції забезпечує можливість виживання лише сильнішому, в результаті чого значну масу населення чекає розорення і зuboжіння, а конкуренція в такому разі переростає у свого антипода – монополізм, що ще більше загострює соціальні та економічні проблеми. По-друге, існує ціла низка матеріальних і духовних благ, які називаються «вільні блага» і які потрібні загалом кожному члену суспільства, але за які жоден із членів суспільства не погодиться платити з власних коштів [8, с. 141]. Вирішення екологічних проблем також практично не піддається регулюванню безпосередньо ринком. Сутність державного регулювання ринкової економіки повніше розкривається в тих функціях держави, які вона при цьому виконує. Їх здійснення спрямоване на впорядкування та вдосконалення суспільної, колективної та приватної сфер життєдіяльності людей. І якщо політична й соціальна функції впливають в основному на функціонування

розвиток економічної системи переважно опосередковано, то економічні функції мають безпосередній вплив на цю систему [10].

Розвинена ринкова економіка не означає якоїсь «абсолютної свободи» і «вільної гри» економічних сил, що спрямовуються «невидимою рукою» саморегульованої конкуренції, як вважалося на ранніх етапах розвитку товарного виробництва і формування ринкових відносин. В умовах високорозвиненої ринкової економіки, яка характеризується наявністю значної кількості не лише дрібних і середніх підприємств, а й великих виробничих комплексів, про «вільну гру» економічних сил не йдеться [12]. Сучасна великомасштабна й багатofакторна економічна система просто не може ефективно функціонувати без суттєвого доповнення ринкового механізму механізмом державного регулювання [9]. Для сучасних умов характерні переплетення ринкових із державними методами регулювання та їх поєднання. Кожен із них має свою сферу застосування й відповідає певним інтересам суб'єктів власності та господарювання. Проте вони збігаються в тому, що і держава, і ринок приводять у відповідність часткові плановірності, властиві окремим господарським одиницям. У більшості країн ринкової економіки державі належить близько третини національного багатства, вона перерозподіляє через бюджет половину валового національного продукту, здійснює до 20 % капіталовкладень в економіку [9].

Практикою функціонування сільськогосподарських підприємств і всього аграрного виробництва доведено, що без активної участі держави в освоєнні ринкових відносин і підтримки сільськогосподарських товаровиробників розвиток аграрного ринку є не лише безперспективним, а й практично не реальним. Звідси підтримку державою сільськогосподарських товаровиробників належить розглядати у контексті регулювання нею аграрного ринку [7].

Шлях до ефективного регулювання економіки досить складний. Передусім держава повинна зосередити наявні ресурси навколо тих завдань (насамперед фундаментальних), які може і повинна виконати. З огляду на природничо-ресурсні та економічні умови, а також історично-соціальні традиції Україна має виражений аграрний характер виробництва. Аграрний сектор є особливою галуззю економіки держави, тому що його розвиток визначально впливає на рівень життя українського народу [11]. Тому саме сільське господарство і технологічно пов'язані з ним галузі народного господарства об'єктивно повинні і можуть стати ключовими у виході країни з глибокого кризового стану.

Наразі рівень розвитку аграрної економіки і сільських територій залишає бажати кращого. Основною причиною того, що аграрні реформування все ще не дали належної соціально-економічної віддачі, була відсутність чіткої і надійної стратегії розвитку аграрного сектору економіки. Не було і немає жодного нормативного документа, який би визначав мету реформи, термін, на який вона розрахована, її етапи, тактику, механізм економічного забезпечення. Усі кроки з реформування і трансформації відбувалися практично без чіткого розуміння суті кінцевої мети цих процесів.

В Україні залишається невирішеною проблема структуризації і персоналізації продуктивних ринків як складових аграрного ринку та їх інституційного

забезпечення, внаслідок чого він практично позбавлений організованості, прогнозованості й керованості. Завдання персоніфікації продуктових ринків в рамках аграрного ринку на державному рівні навіть не ставили. Практично ніхто не займається узгодженням міжгалузевих інтересів.

Для науково обґрунтованого і практично виваженого регулювання аграрного ринку та його складових – продуктових ринків потрібні відповідні структури, як це має місце, знову ж таки, в розвинених країнах, та й навіть у наших сусідів – у Польщі, де цю роль виконує Агентство сільськогосподарського ринку, створене ще у 1990 році. Створений в Україні у 2005 р. так званий Аграрний фонд (замість пропонуваного Державного агентства з регулювання аграрного ринку), на думку самих же урядовців, сформовано із запізненням і не так, як запропоновано [2, с. 8]. Та й функції цієї структури є набагато обмеженішими, ніж мало б бути і структурних інституцій недостатньо.

Яскравим прикладом некоректності регулятивної урядової політики у сфері іноземного інвестування АПК є анулювання свого часу пільг в оподаткуванні спільних підприємств, високі ставки митного оподаткування іноземних інвестицій, ліквідація у 2005 р. всіх пільг з оподаткування у вільних економічних зонах тощо.

Специфічною особливістю розвитку сільського господарства і відповідної аграрної політики є необхідність комплексного врахування пов'язаного з ним широкого спектра проблем соціального, економічного та екологічного характеру відповідно до відомої Концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів. Це вимагає виокремлення двох основних напрямів державної аграрної політики: сприяння створенню умов для розвитку сільського господарства як чинника розвитку сільських територій; сприяння створенню умов для комплексного розвитку села як основи сільськогосподарського виробництва.

Вирішення першого блоку проблем потребує: розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування; налагодження необхідного кредитного і банківського обслуговування; вдосконалення системи оподаткування; створення умов для розвитку всіх видів кооперації та інтеграції в аграрній сфері економіки; сприяння диверсифікації підприємницької діяльності на селі; створення державної системи реального страхування; розробки системи державного регулювання аграрного ринку та її відповідних органів і механізму функціонування; максимального спрощення системи звітності.

Вирішення другого блоку проблем повинно враховувати економічні, підприємницькі, екологічні, демографічні, соціальні, культурні, психологічні та інші інтереси населення сільських регіонів. Тому виконання відповідних завдань є можливим на основі реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів, яка передбачає комплексне врахування цих інтересів. Відповідно реалізація аграрної політики має здійснюватися в багатьох напрямках: економічному, соціальному, структурному, регіональному, науково-технічному, екологічному, демографічному, технологічному і зовнішньоекономічному. З огляду на це основними напрямками забезпечення подальшої трансформації аграрної сфери економіки повинні бути перетворення існуючих суб'єктів агробізнесу на економічно і соціально ефективні організаційно-правові форми господарювання та відповідне вдосконалення системи

економічних взаємовідносин між ними й створення на цій основі усебічно гармонізованого соціально-економічного укладу в сільських регіонах у контексті їх зрівноваженого розвитку, концепція якого передбачає комплексний збалансований розвиток соціальної, економічної та екологічної їх сфер [7]. Сучасна ситуація свідчить, що рівень розвитку земельних відносин в Україні також ще не відповідає ринковим умовам господарювання [5, с. 35].

Крім того, подальший розвиток аграрної економіки України об'єктивно повинен здійснюватися через оптимальне поєднання напрямів аграрної політики в контексті реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів з урахуванням існуючих на сьогодні основних демографічних, соціальних та господарсько-економічних проблем українського села, наявних вже тепер його сильних сторін та перспективних параметрів.

Висновки. Проведені дослідження дають підстави для висновку про те, що державне регулювання розвитку аграрного сектору економіки є основою державної аграрної політики та безпосереднім інструментом її реалізації. Основні напрями сучасної аграрної політики як об'єкт державного регулювання повинні стосуватися як сприяння інтенсифікації розвитку безпосередньо аграрної економіки, так і розвитку сільських територій, оскільки сільське господарство та переробка його продукції залишаються основними формами реального підприємництва на селі, а отже, основним чинником розвитку цих територій. З іншого боку, успішний розвиток сільських територій є важливим чинником розвитку сільської економіки, оскільки від рівня життя на селі залежать якість і кількість трудових ресурсів, що працюють у сільському господарстві. Тільки в такому симбіозі можна очікувати належної ефективності реалізації державної аграрної політики у формі державного регулювання функціонування об'єктів і суб'єктів аграрної економіки.

Бібліографічний список

1. Могильний О.М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки / О.М. Могильний. – К. : ІАЕ УААН, 2002. – 430 с.
2. Мельник Ю. Аграрна політика обов'язково має спиратись на ґрунтовний аналіз, прогноз і план дій / Ю. Мельник // Пропозиція. – 2006. – № 1. – С. 8–11.
3. Романець О.А. Сутність та зміст державного регулювання аграрної сфери економіки [Електронний ресурс] / О.А. Романець // Державне управління: удосконалення та розвиток. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=480>.
4. Черевко Г. Аграрна економіка країн Вишеградської групи в умовах їх членства в ЄС : досвід і значення для України / Г. Черевко, І. Черевко // Аграрна економіка. – 2015. – Т. 8, № 1-2. – С. 3–12.
5. Черевко Г. Земельні відносини як чинник ефективності використання землі / Г. Черевко, Г. Земляна // Аграрна економіка. – 2010. – Т. 3, № 1-2. – С. 32–38.
6. Черевко Г. Напрями і умови реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів / Г. Черевко, І. Корчинський, І. Рудинська // Аграрна економіка. – 2009. – Т. 2, № 3-4. – С. 47–54.
7. Черевко Г. Пріоритетні напрями регіональної аграрної політики / Г. Черевко // Вісник ЛДАУ : економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 3–8.
8. Черевко Г. Роль державного регулювання у підвищенні ефективності АПК / Г. Черевко // Вісник ЛДАУ : економіка АПК. – 2002. – № 9. – С. 140–148.

9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/30758/>.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/15140205/politekonomiya/funktsiyi_formi_metodi_derzhavnogo_regulyuvannya_rinkovoyi_ekonomiki.
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://referat-ok.com.ua/politichna-ekonomika/derzhavne-regulyuvannya-ekonomichnih-procesiv-apk>.
12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.textreferat.com/referat-4956.html>.

Дроздяк І. Державне регулювання аграрної економіки як основа аграр-ної політики

Розглядається проблема державного регулювання аграрної економіки як основи державної аграрної політики. Визначені основні завдання державної аграрної політики: сприяння створенню умов для розвитку сільського господарства як чинника розвитку сільських територій; сприяння створенню умов для комплексного розвитку села як основи сільськогосподарського виробництва. Встановлено, що подальший розвиток аграрної економіки України об'єктивно повинен здійснюватися через оптимальне поєднання напрямів аграрної політики в контексті реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів з урахуванням існуючих на сьогодні основних демографічних, соціальних і господарсько-економічних проблем українського села, наявних вже тепер його сильних сторін і перспективних параметрів.

Ключові слова: аграрна економіка, аграрна політика, державне регулювання.

Drozdiak I. Governmental regulation of the agrarian economy as the base of agrarian policy

The problem of governmental regulation of the agrarian economy as the base of agrarian policy is examined. The main tasks of governmental agrarian policy are determined: the assistance for agriculture as the factor of rural areas development conditions creation; the assistance for rural areas development as the factor of agriculture conditions creation. It is identified that futural development of agrarian economy in Ukraine objectively shell to be realized due to the way of optimal combination of the agrarian policy directions in the context of sustainable development of rural areas conception realization with taking into account existing up today main demographical, social and economical problems of Ukrainian villages as well as existing contemporary strong sides of those villages and its perspective parameters.

Key words: agrarian economy, agrarian policy, governmentae regulation.

Дроздяк І. Государственное регулирование аграрной экономики как основа аграрной политики

Рассматривается проблема государственного регулирования аграрной экономики как основы аграрной политики. Определены основные задачи государственной аграрной политики: содействие созданию условий для развития сельского хозяйства как фактора развития сельских территорий; содействие созданию условий для комплексного развития села как основы сельскохозяйственного производства.

Установлено, что дальнейшее развитие аграрной экономики Украины объективно должно осуществляться путем оптимального сочетания направлений аграрной политики в контексте реализации концепции уравновешенного развития сельских регионов с учетом существующих на сегодня основных демографических, социальных и хозяйственно-экономических проблем украинского села, имеющихся его сильных сторон и перспективных параметров.

Ключевые слова: аграрная экономика, аграрная политика, государственное регулирование.

УДК 631.115.1

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ФЕРМЕРСТВА

Л. Гнатишин, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Українське фермерство – це переважно соціальна проблема і спосіб багатьох селян прогнати себе й свою родину. Невеликі фермерські господарства відчують фінансові труднощі, не мають усієї інформації про ринки, їм потрібно передбачати виробничі ризики. Виходячи з реалій сьогодення, котрі окреслені соціальним та економічним бажанням держави розвивати ті види діяльності, які забезпечують продукцію з високою доданою вартістю й мають високопродуктивні робочі місця, у теоретиків та практиків повинно сформуватися чітке уявлення і розуміння подальшої місії фермерських господарств в умовах світової економічної кризи та національного відродження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням теорії і практики фермерства, його суспільної і виробничої специфіки присвячено низку наукових праць. Зокрема особливу увагу приділено визначенню місця фермерських господарств у структурі аграрного виробництва [2], їх соціально-економічному розвитку [3], механізмам державної підтримки фермерів [4; 6], системі ресурсного забезпечення господарств тощо [7]. Водночас потребують додаткового вивчення питання розвитку вітчизняного фермерства за сучасної економічної та політичної ситуації в Україні.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є окреслення проблем фермерських господарств України та пріоритетів їх розвитку в сучасних політико-економічних умовах.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринку не можна беззаперечно стверджувати, що ефективність виробництва – це функція розміру підприємства. Маємо достатньо прикладів, які підтверджують, що й дрібні структури можуть працювати достатньо ефективно. У дрібних господарств є величезна перевага перед великими. Вони динамічніші, мають змогу швидше переорієнтуватися відповідно до тенденцій ринку, інвестувати менші суми для цих процесів, використовувати переваги мікрорегіону, в якому розташовані, запроваджувати у виробництво інтенсивні технології. Дрібні ферми конкурентоспроможніші з погляду реагування на

